

УДК 378.147–059.1+611/612

FUNCTIONING OF THE EDUCATION AND SCIENCE SYSTEM IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE IN UKRAINE

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Verholias Olexander / Верголяс О.О.¹*PhD of Law, Senior Lecturer /
(ORCID.ORG/0000-0002-9780-1298)***Vergolyas Oleksandr / Верголяс О.І.²***senior history teacher / викладач історії
(ORCID 0000-0002-3617-0947X)***Vergolyas M.R. / Верголяс М.Р.^{3,4}***d.b.s., prof. chief scientist / д.б.н., проф., гол.н.с.
(ORCID 0000-0002-3617-0947)*¹*Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University,
Zaporizhzhia, Ukraine.*²*LLC "Boyarsky Lyceum "International Dimension", Boyarka, Ukraine.*³*PHEE Kyiv Medical University, Kyiv, Ukraine*⁴*State Institute of Public Health of the National Academy of
Medical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.*¹*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя, Україна.*²*ТОВ «Боярський ліцей «Міжнародний вимір», Боярка, Україна*³*ПВНЗ "Київський медичний університет", Київ, Україна.*⁴*Державний інститут громадського здоров'я
Національної академії медичних наук України, Київ, Україна.*

Анотація. У період воєнного стану важливо забезпечити реалізацію всіх прав громадян, закріплених Конституцією України, включно з правом на освіту. Сьогодні педагогічна спільнота повинна об'єднати зусилля для пошуку ефективних рішень щодо викликів, спричинених війною. Як і інші сектори суспільства, освітня галузь зазнала суттєвих змін унаслідок бойових дій, загроз життю та тимчасової окупації окремих територій. Через ці обставини частина освітян та учнів була змушена переселитися в інші регіони України або емігрувати за кордон. Інша частина залишається на тимчасово окупованих територіях, де потребує особливої підтримки держави. У воєнний час право на освіту повинно бути гарантовано максимально повно, наскільки дозволяють обставини: це може включати дистанційне навчання або очне навчання в закладах освіти, розташованих у безпечних регіонах країни.

Ключові слова: воєнний стан, освіта, загроза життю, навчальні заклади, право на освіту.

Abstract. During martial law, it is important to ensure the implementation of all citizens' rights enshrined in the Constitution of Ukraine, including the right to education. Today, the pedagogical community must join forces to find effective solutions to the challenges caused by the war. Like other sectors of society, the education sector has undergone significant changes as a result of hostilities, threats to life, and the temporary occupation of certain territories. Due to these circumstances, some educators and students were forced to move to other regions of Ukraine or emigrate abroad. The rest remain in temporarily occupied territories, where they require special support from the state. In wartime, the right to education must be guaranteed as fully as possible,

as circumstances allow: this may include distance learning or face-to-face learning in educational institutions located in safe regions of the country.

Keywords: martial law, education, threat to life, educational institutions, right to education.

Вступ.

Сфера освіти та науки, як і всі аспекти життя суспільства, зазнала значних трансформацій в умовах воєнного стану. Незважаючи на складність ситуації, ми всі змушені адаптуватися й навчатися жити в нових реаліях: одні продовжують здобувати освіту, а інші виконують свою професійну діяльність. Внаслідок бойових дій, загрози життю та тимчасової окупації окремих територій чимало учасників освітнього процесу були змушені переселитися як всередині країни, так і за її межі. У зв'язку з цим постає важливе завдання — розв'язання питань, пов'язаних із забезпеченням ефективної комунікації учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану [1].

Чимало педагогів і здобувачів освіти досі перебувають на тимчасово окупованих територіях, що потребує особливої уваги та підтримки від держави. Багато навчальних закладів зазнали фізичного руйнування, а російські агресори продовжують знищувати освітню інфраструктуру України. Сім'ї, які були змушені емігрувати, разом із дітьми-учнями потребували й наразі потребують як державної, так і міжнародної допомоги для забезпечення можливості продовження навчального процесу [2].

Умови воєнного стану та сучасні виклики, які призвели до трансформації освітньої системи, змусили здійснювати підготовку фахівців вищої освіти переважно дистанційно. У таких обставинах важливо зберігати цілісність освітньої системи й знаходити ефективні підходи до самоорганізації студентів та їхнього розвитку. Вирішальну роль відіграє активне використання електронних освітніх ресурсів, модернізація науково-методичного забезпечення процесу дистанційного навчання, а також впровадження цифрових інструментів у процес реформування й оновлення освітніх стандартів.

Функціонування освітньої системи в умовах воєнного стану визначається впровадженням сучасних підходів до організації навчання, використанням інноваційних методів і технологій, а також адаптацією до змінних умов. Це

сприяє формуванню висококваліфікованих кадрів, здатних працювати в сучасному освітньому середовищі. У таких умовах особливу значущість набувають спеціалісти, які вміють оперативно адаптуватися до динаміки змін і ефективно застосовувати нові рішення [1, 2].

Міністерство освіти і науки України створило методичні рекомендації для організації освітнього процесу та викладання предметів у період воєнного або післявоєнного стану. Водночас питання реалізації освітньої програми, навчального плану та організації процесу навчання залишається прерогативою кожної школи, її педагогічної ради та педагогічних працівників.

У період воєнного стану особливо важливо застосовувати індивідуальний підхід до кожного учня чи учениці, гнучко адаптуючи освітні процедури з урахуванням інтересів дитини, щоб забезпечити її право на продовження навчання. Основні пріоритети та завдання у сфері освіти: • гарантування права на здобуття освіти; • забезпечення безпеки під час навчального процесу; • надання психологічної підтримки; • допомога в отриманні нових знань та розвитку компетенцій; • стимулювання мотивації до навчання та самоосвіти; • збереження високої якості освіти; • впровадження формувального оцінювання. На додаток, Державна служба з надзвичайних ситуацій запропонувала рекомендації щодо організації укриттів у закладах освіти, які знаходяться в об'єктах цивільного захисту, із належним забезпеченням персоналу та учнів (студентів). [3].

У рекомендаціях визначено ключові заходи, які повинні реалізувати керівники закладів освіти у період воєнного стану: 1. Підготувати наявні об'єкти фонду захисних споруд до використання за їхнім призначенням відповідно до норм утримання та експлуатації, затверджених наказом МВС. Головним пріоритетом є забезпечення захисту працівників і дітей (учнів, студентів) від потенційних загроз. 2. Провести оцінку можливостей укриття всього штату працівників та дітей (учнів, студентів) у цих об'єктах. На основі результатів визначити додаткову потребу в захисних спорудах, враховуючи їх необхідну кількість та місткість. 3. У випадку, якщо у балансі закладу відсутні

об'єкти фонду захисних споруд або встановлено необхідність додаткових об'єктів, варто здійснити наступні кроки: - Ініціювати створення комісії для обстеження будівель, приміщень та споруд з метою використання їх як укриттів подвійного призначення чи найпростіших захисних об'єктів. До комісії залучити (за згодою) спеціалістів у сфері освіти, науки, цивільного захисту, містобудування, архітектури, охорони здоров'я, а також експертів територіальних органів ДСНС, Держпродспоживслужби тощо. - Розглянути можливість облаштування на території закладів освіти найпростіших укриттів або фортифікаційних споруд. - Визначити варіанти використання захисних об'єктів, що належать іншим суб'єктам господарювання, для укриття працівників та дітей. При цьому такі об'єкти мають розташовуватися на відстані, яка забезпечить безпечну, організовану та оперативну евакуацію. У відповідності до будівельних норм ця відстань становить до 500 метрів, проте з огляду на досвід збройної агресії РФ рекомендується максимально близьке розміщення на відстані до 100 метрів.

Навчальні заняття проводяться у комбінованому форматі — як онлайн, так і офлайн. Після занять також організовуються уроки танців, малювання та спортивні секції, що сприяє різносторонньому розвитку дітей. Однак всім відомо, що Україна наразі переживає важкий період і жоден день не проходить без оголошення повітряної тривоги. У такі моменти, коли звучить сирена, і викладачі, і учні демонструють мужність та витримку: спокійно, підтримуючи один одного, переміщуються до укриття. Особливо глибоко вражає погляд дітей — в ньому можна помітити зрілість і розуміння складності ситуації. Саме тоді усвідомлюється, що війна позбавляє наших дітей справжнього дитинства. У контексті вищої освіти під час воєнного часу надзвичайно важливим є також забезпечення психологічного благополуччя студентів. Увагу слід приділяти мотивації, розвитку креативності, впровадженню цифрових технологій та формуванню компетенцій у сфері безпеки. Важливо реалізовувати баланс між вимогами до студентів і реаліями сьогодення [4].

Виховання у період військових дій потребує швидкого та чіткого прийняття рішень, доступних пояснень, а також розробки чи актуалізації нормативно-правової бази. Рівнозначно важливим є прозоре, оперативне та ефективне спілкування з учасниками освітнього процесу для виявлення їхніх потреб і пошуку оптимальних шляхів вирішення проблем. На основі опитувань учасників навчально-виховного процесу, скарг освітніх інспекторів та моніторингу в медіа визначено ключові питання, які потребують вирішення на рівні центральних органів влади, місцевого самоврядування, установ управління освітою та закладів освіти.

Право на освіту є фундаментальним правом людини, що передбачає набуття необхідних навичок і культурних знань для успішного функціонування в сучасному суспільстві. Цей процес відіграє ключову роль у формуванні особистості, адаптації до соціального життя та розумовому розвитку. Однак реалізація права на освіту відбувається нерівномірно у різних країнах. Освіта сприяє створенню рівних можливостей для кожного, відкриваючи шлях до навчання всім. Особливий виклик виникає в умовах воєнного часу, коли держави змушені вирішувати складні завдання забезпечення навчального процесу. У таких обставинах важливо, щоб освітня діяльність не припинялася в регіонах, де це можливо, за підтримки ефективної роботи місцевих органів влади, спрямованої на відновлення навчального процесу. Повинна бути створена інфраструктура для навчання внутрішньо переміщених осіб та забезпеченої їх доступу до освіти. Для вирішення проблем в освітній сфері та організації безпечного й якісного навчального процесу у новому навчальному році необхідно гарантувати права учасників освітнього процесу як в Україні, так і за її межами. [5-7].

Аналіз досвіду та узагальнення потреб освітньої спільноти в умовах воєнного стану є ключовим завданням для забезпечення ефективності навчального процесу. Увага приділяється різним життєвим ситуаціям, у яких опинилися педагоги, учні та студенти: переселення до інших міст України чи за кордон, життя в зонах активних бойових дій або у відносно безпечних регіонах.

Особливо важливо врахувати потреби освітян, батьків і учнів щодо вирішення матеріально-технічних проблем, надання необхідних методичних і програмних ресурсів для успішного проведення навчального процесу, а також організації психологічної підтримки як для учнів, так і для педагогів [6-8].

Висновки.

Попри всі труднощі, завдані війною, серед яких безліч людських трагедій через дії російських окупантів, українські діти продовжують навчатися й розвиватися. Завдяки зусиллям держави та міжнародній підтримці наш народ залишається незламним. Надання права на освіту в умовах воєнного стану має бути реалізованим максимально повно, залежно від можливостей. Це передбачає організацію дистанційних занять або проведення очного навчання в освітніх закладах, розташованих у безпечних регіонах країни.

Література

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
2. Освіта в умовах воєнного часу. URL: <https://eo.gov.ua/osvita-v-umovakhvoiennoho-stanu/2022/04/11>
3. Державна служба України з надзвичайних ситуацій на виконання доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 №14529/0/1-22
4. Крамаренко І.С., Корнішева Т.Л., Сілютіна І.О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. Перспективи та інновації в науці. 2022. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-192-205](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-192-205)
5. Пропозиції щодо вирішення проблем учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. URL: https://znayshov.com/News/Details/propozytsii_shchodo_vyrishennia_problem_uchasnykiv.
6. Мельник, М.Ю. (2022). Освіта в умовах воєнного стану: результати опитування. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4130>.

7. Верголяс М.Р., Верголяс О.О., Брантова О.І. / Освіта і наука України в умовах воєнного стану / Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти, № 3 (2023), с. 201-208.

8. Верголяс М.Р., Верголяс О.О. Питання психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців в умовах повномасштабної російської агресії проти України. / Електронний науковий журнал «Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти» (ISSN 2786-5495 online) № 3 2023, С. 207-214, присвячений 90-річчю НАУ

Статтю надіслано: 25.08.2025.

Верголяс М.Р.